

Shapovalova A.

Freedom as a personal choice of the hero in the creative works of Taras Shevchenko (based on the novels "Artist", "Musician", "Walk with pleasure and without morals")

Prosaic works of Taras Shevchenko are inseparable from his poetic heritage. It is impossible to talk about the integrity of the ideological system of the poet and the category of freedom as one of the major category of the system without the involvement of the prose works of Taras Shevchenko, in particular, his novels, in which the author pays much attention to the problem of freedom and which research will enable to track all aspects of this extremely important problem in his work.

Keywords: T. Shevchenko, freedom, morality, choice, responsibility, autobiographism.

УДК 821.161.2–82:1:82-94 Шевченко Т.

**В. Бугрим, д-р філософії, доц.,
Інститут журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

ВІЗІЇ ДЕРЖАВНОСТІ, СОБОРНОСТІ, КОЗАЦТВА УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті подається бачення Т. Шевченком державності і соборності України, головним чинником яких він вважав українське козацтво та козацьку державу (гетьманат). Це переконливо підтверджено його творами "Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Гайдамаки. Свято в Чигирині", "Чигирине, Чигирине", "Стоїть в селі Суботові...", "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє", "Заповіт".

Ключові слова: Україна, Т. Шевченко, державність, соборність, козацтво, боротьба, гетьманат.

Тарас Шевченко – великий талант: мислитель, поет, художник, прозаїк, драматург, відображаючи українське тогочасне і минуле буття, проектував у своїх творах майбуття. Саме за свою життєдіяльність і творчість, патріотичну громадянську позицію, національно-революційні візії він заслужив високоповажних і найвищих для людини титулів: геній, пророк, апостол.

Візії у статті розглядаються як ідеї, бачення, логічно-поетична конструкція образу бажаного майбутнього. Подання Т. Шевченком візії України – це позитивна національна енергетика, яка пояснює, створює і розвиває, дає насагу з його творів – від появи "Кобзаря" (1840 р.) – до **утворення Держави** – суспільства, для якого характерні, сучасною мовою, цілісна територія, Демократія, Справедливість, Воля, Рівність, політична свобода, високий рівень соціально-економічного добробуту, інноваційно-технологічний розвиток та гармонійне співжиття з природою.

Державність – це наявність самостійного комплексу суспільних інститутів державної влади (верховенство, нероздільність, єдність, самостійність ДВ – законодавчої, виконавчої, судової), економічної, політичної, правової, культурної системи, що діють на території національної спільноти і забезпечують їй сучасний і майбутній розвиток. **Державність українства** – це Київська Русь, Запорозька Січ, I Гетьманат (за Богдана Хмельницького і після нього впродовж більше 100 років), II Гетьманат (за Павла Скоропадського, 29 квітня-14 грудня 1918 р.), Українська народна республіка (III Універсал Української Центральної Ради 7 листопада 1917 р., 1917–1920 рр.), Незалежна новітня Україна (з 1991 року) (III Гетьманат з 2004 р.).

Соборність (*собор із церковно-слов'янської означає зібрання, збори*) – це єдність усіх територій держави, взаємне духовне збагачення і розвиток, поєднання особистого і колективного, об'єднання зусиль усіх українців, незалежно від їх політичних уподобань і віри для вирішення, сучасною мовою, важливих соціально-економічних завдань, проведення всебічних демократичних реформ, побудова громадянського суспільства, лише в єдності дій та спорідненості душ можна досягти величній мети – розбудови економічно й духовно багатой, вільної й демократичної України, забезпечення добробуту нинішніх і наступних поколінь українців.

Зійшовши зі сторінок "Русалки Дністрової", "Руської трійці" та "Книги биття Українського Народу" Кирило-Методіївських Братчиків, декларації Головної Руської Ради, проголошеній 1848 року, ідеї державності і єдності українських земель почали оформлюватися у виразну політичну програму в діяльності М. Драгоманова, галицьких "народовців", "Братства Тарасівців", творчості І. Франка, Ю. Бачинського, М. Міхновського, М. Грушевського, В. Липинського, фактично усіх українських партій та інших політичних організацій кінця XIX-початку XX ст. Визначну і неперевершену роль у формуванні почуття українськості, безперечно, відіграв Пророк нашої нації Тарас Шевченко.

Ідеї державності і соборності, майбуття України Т. Шевченка були актуальні у всі часи і їх у його творчій спадщині змістовно досліджували провідні вітчизняні вчені П. Сохань, [7] В. Шевчук, [9] Я. Дзира, [3] Смолій В., Степанков В. [6] та інші. Але звернімося до самого Т. Г. Шевченка...

Ще з юнацтва Тарас Шевченко цікавився минувшиною, слухав розповіді про неї, із запалом читав праці з світової історії, але, передусім, його хвилювала історія рідного народу. Він проникливо студював 5-ти томну "Історію Малоросії" українського енциклопедиста Миколи Маркевича, праці відомих учених Миколи

Костомарова, Пантелеймона Куліша, Олександра і Михайла Лазаревських, Михайла Максимовича, Василя Тарнавського, з якими товаришував, Дмитра Бантиш-Каменського, Осипа Бодянського. Все це формувало у ньому розуміння минувшини і сприяло тому, що його поезію і прозу пронизує не лише вболівання за історичну долю України, а й постійна віра у відродження бувшої Державності України, наявної за часів Київської Русі, Доби козаччини, що оспівано у творах, як і надії на справедливу долю вільної України в майбутньому.

Т. Шевченко жив у час декабристів, які повстали (1825 р.) за нову кращу долю країни. Декабристи пропагували свої ідеї і розраховували на військових, освічених, знатних і багатих людей, ігноруючи навіть дрібну шляхту, тим більше простолюдинів чи селян-кріпаків. Як відомо, вони зазнали поразки. Т. Шевченко негативно ставився до революції панів-аристократів. Він вболівав, передусім, за закріпачене селянство та інші верстви населення, за поневолену Україну загалом. Уже в початкових творах "Тарасова ніч", "Іван Підкова", які ввійшли до його першої збірки "Кобзар" (1840 р.), Т. Шевченко виступає як великий патріот Вітчизни, який добре знає та пам'ятає її героїчну, драматичну історію і тогочасність.

Саму державницьку ідею боротьби козаків із найбільшими ворогами України заявлено вже у першому творі на історичну тему, наскрізь пронизану думками про політичну незалежність – Устами Кобзаря Т. Шевченко стверджує розуміння Гетьманівщини як форми української державності, як національно-ментального світогляду українського народу ("Тарасова ніч").

Вустами народного кобзаря у "Івані Підкові" Т. Шевченко тужить за козацькою славою, з жалем говорить про минувшину, коли українське козацтво розбудовувало свою демократичну державу:

*Було колись добре жити
На тій Україні... А згадаймо!
Може, серце
Хоч трохи спочине.*

Найбільше допомогли Т. Шевченкові відчути дух історичної доби й змалювати картину морського походу запорожців на Цариград українські думи й історичні пісні (про Самійла Кішку, про Олексія Поповича, про Івана Богуславця, "Люлі немовляті Івоні" та інші.). Та Шевченка найбільше в історії України цікавила Козацька доба, саме боротьба українського народу за становлення своєї незалежної державності. Тому в його поезії і у малярстві особливе місце належить Чигирину – гетьманській столиці. У поемі "Гайдамаки" їй присвячено розділ:

*Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали,
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Встали, подивились на той Чигирин,
Козацької слави убогих руїн.
Що ви будували, де ви панували!* [8,49]

Поема сповнена віри в перемогу козацтва, а словосполучення "І Україна, і Чигирин" символізує саму Державність. Із втратою Чигирини національно-визвольна боротьба українського народу, розпочата під орудою Б. Хмельницького, припинилася. Т. Шевченко вперше написав і обгрунтував думку існування суверенної Української Гетьманівської Держави.

*Поміж возами нігде статъ:
Козацьке панство походжає
Неначе в ірій, налетіло
В киреях чорних, як один,
З Смілянщини, з Чигирини
Тихенько, ходя, розмовляє
Просте козацтво, старшина,
І поглядає на Чигирин.
На певне діло налетіли* [8,101].

Воскресіння України він вбачав у воскресінні козацької нації, про що писав метафорично і навіть містично: козаки встають з могил як "вельможна громада – "всі золоті". Без них вся Україна є мертвим тілом від якого відлетів животворний дух. У візії майбутнього бачив як "мерці за правдою встають" і будив "заснулу Україну".

Поет і художник двічі під час своїх мандрівок по Україні відвідує Чигирин, вивчає його історію, пише поезії і малює тут свої картини "Дари у Чигирині 1649 року", "Чигирин з Суботівського шляку", "Чигиринський дівочий монастир" та два краєвиди міста.

Доля Чигирини у нього завжди асоціюється з наявністю Гетьманської держави, про що яскраво засвідчує вірш "Чигрине, Чигрине", призначений автором для нелегального поширення:

За що ж боролись ми з ляхами?

За що ж ми різались з ордами?

За що скородили списками Московські ребра?? [8,101]

Найяскравіше свідчення державницьких ідей Т. Шевченка – це вірші альбому "Три літа" (1843-1845 рр.), де подано його роздуми над долею Гетьманщини, якими він був сповнений, проживаючи у рідних краях. Поет розглядає Гетьманщину як форму української державності. Свої погляди він яскраво і зрозуміло, аргументовано-переконливо розкрив у своїх політичних шедеврах "Розрита могила...", "Чигрине, Чигрине...", "Сон", "Великий льох", "І мертвим, і живим, і ненародженим...", "Холодний Яр", "Як умру, то

поховайте...". Історично-поетично та світоглядно Кобзар протиставив славне державницьке минуле України, демократичність козацького ладу і героїчну боротьбу народу за Волю і Незалежність поневоленій тогочасності Батьківщини у Російській імперії. Навіть заголовки усіх віршів альбому поет-маляр вивів літерами українського національного барокового письма XVII ст. Лейтмотивом, квінтесенцією поезій є конкретно-спонукальна думка: Відновлення Української держави можливе тільки збройною боротьбою! Візія однозначного переконання Т.Г.Шевченка про неминуче відродження Української соборної держави, зруйнованої неодноразово і поневоленої поки що російським царатом, оптимістично звучить у віршах "Чигрине, Чигрине", "Великий льох" ("Стоїть в селі Суботові..."), "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє", у "Заповіті".

Вірш "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам..." (1845 р.) можна вважати програмним для молодого українського національно-визвольного руху та полишається актуальним і для нашого сьогодення:

*І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої.
Молю вас, благаю! [8,144]*

Державницькі погляди Т. Шевченка на побудову України у середині 40-х років мали певну трансформацію під впливом Кирило-Мефодіївського братства (утворене 1845 р., Київ), у яке він вступив 1846 р. Кирило-Мефодіївське ставило своїм головним завданням побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі; створення демократичної конфедерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності; знищення царизму і скасування кріпосництва і станів; встановлення демократичних прав і свобод для громадян; зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури та освіти. Кирило-мефодіївці розглядали слов'ян як єдиний народ, відводячи українському суспільству ключову роль у створенні слов'янської конфедерації (зв'язки з товариством уже тоді підтримували 100 осіб з Білорусі, Литви, Польщі, Росії, України). У поемі "Єретик" (1845 р.), у якій домінує слов'янська тема ("сім'ю слов'ян", "слов'янські діти", "слов'янські ріки"), він

писав: Щоб усі слов'яни стали Добрими братами, і синами сонця правди, і еретиками. [11,116]

Та через два роки Т. Шевченко знову заявляє про воскресіння України як самостійної держави, а не федерації слов'ян, зокрема у поемі "Неофіти" (1857 р.):

*Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило.
І на Україні понеслось,
І на Україні освятилось
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини. Амінь [8,256].*

Програмна соборність Т. Шевченка звучить в усі періоди його творчості і життєдіяльності: *А всім нам вкупі на землі Єдиномисліє подай І братолюбіє пошли. "Молитва" (1860 р.); Нема на світі України, Немає другого Дніпра. "І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам..." (1845 р.)*

Як ніколи візії Великого Кобзаря актуальні для нашого сьогодення. Український народ, усе слов'янство, світ відзначає 200-ліття ювілею Тараса Шевченка. Подія ця вельми особлива та видатна і не лише тому, що включена до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО. Так, Тарас Шевченко як явище – світове, велике, невичерпне, незборенне, нескінченне, незупинне і вічно живе... А для українців – ШЕВЧЕНКО і УКРАЇНА – рідні, тотожні, нерозривні, одне ціле... Тарас Шевченко досяг великих вершин словесно-поетичної й живописної творчості. Будучи від природи наділений великою працелюбністю, вільнодумством, доброю удачею, творчим талантом письменника і художника, тонким знання людської душі, акторськими, музичними і виконавськими здібностями, ставши вченим-дослідником – істориком та археологом, академіком, маючи широкий діапазон зацікавлень, він, як людина універсальних здібностей, є рівновеликий світовим геніям.

Видатний українець, письменник і вчений Пантелеймон Олександрович Куліш (1843–1847) уже в 1860 р. мав усі підстави чи не вперше правдиво сказати про світове значення Т. Шевченка. У "Передньому слові до громади", яким відкривався виданий ним перший випуск альманаху "Хата" (Петербург, обсяг 215 с.), провідний український літературний критик поставив нашого славетного поета в громаду – "такіі мужі, як Шекспір, Вальтер Скотт, Шіллер, Міцкевич, Пушкін, Гоголь, Квітка, Шевченко... в Катерині він піднявся до Пушкіна, яко художник, а в 1846 року – і до Міцкевича, яко поет всеслов'янський..." [1]. З іменем Т. Шевченка пов'язаний процес активного входження української літератури у світ європейської духовності... Як говорив у прощальному слові його

справжній товариш Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1816–1875 рр.ж.): "Поколоння поколінню / Обь тобі роскаже, / И твоя, Кобзарю, слава / Не вмере, не поляже!" [1,105].

Діалог поколінь з великим Кобзарем триває... Тарас Шевченко жив, творив і боровся у 19 столітті. Але він наш сучасник. Його ідеї, помисли, поезії співзвучні нашому сьогоденню. Т. Шевченко як митець і громадянин ХХІ століття утверджує повсякчасність і безвічність національного духу. Актуальність його Слова, яке він ставив "на сторожі", є незаперечною у кожний момент існування нації. У всі часи, але особливо у важкі, народ звертається до Т. Шевченка за порадою. Його енергія і візії життєдайні як пророка та ідеолога української національної ідеї, яка полягає, насамперед, у державності, соборності, суверенності, добробуті України. Тарас Шевченко був, є і завжди буде найяскравішим виразником одвічних прагнень українського народу до волі, незалежності, щасливого життя. Його невмирущість, значущість і велич – всесвітні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєв-Чужбинський О. Спомини про Т. Г. Шевченка / Олександр Афанасьєв-Чужбинський // Спогади про Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1982. – С. 87–107.
2. Буерим В.В. Тарас ШЕВЧЕНКО на Майдані. Перформенсна поема.-К., 2013/2014. –18 с. До 200-ліття від дня народження Т.Г.Шевченка. / В.В.Буерим (Сайт-видання автора) // [Електронний ресурс – Ювілейна Шевченкіана] / Режим доступу: <http://shevchenkiana.jimdo.com/>
3. Дзиря Я. Тарас Шевченко і три столиці гетьманських держави / Я. Дзиря // Тарас Шевченко і Україна ХХІ століття / Збірник матеріалів міжн. наук.-публіцист. конференції. 12–13 квітня 2000 р.-К.: Фонд Т.Шевченка, 2000.-С.27–41.
4. Куліш П. Переднє слово до громади // П.М. Федченко, М.М. Павлюк, Т. Бовсунієська. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга перша. – С. 258 // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=3512>
5. Національний музей Т.Г.Шевченка // [Електронний ресурс – Фотографії Шевченка] / Режим доступу: <http://www.museumshvchenko.org.ua/page.php?id=43>
6. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея ХVІІ–ХVІІІ ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков.-К.: Альтернативи, 1997. – 367 с.
7. Сохань П. Ідеї державності і соборності України у творчій спадщині Т.Г.Шевченка / П.Сохань // Тарас Шевченко і Україна ХХІ століття / Збірник матеріалів міжн. наук.-публіцист. конференції. 12–13 квітня 2000 р.-К.: Фонд Т.Шевченка, 2003. – С. 42–45.
8. Шевченко Т. Г. Кобзар / Тарас Шевченко // Передм. П.Мовчана.-К.: Видавничий центр "Просвіта", 1999. – 344 с.
9. Шевчук В. Візії бачення майбутнього в поезії Т.Шевченка / Валерій Шевчук // Тарас Шевченко і Україна ХХІ століття / Збірник матеріалів міжн. наук.-публіцист. конференції. 12–13 квітня 2000 р.-К.: Фонд Т.Шевченка, 2003.-С.15–21.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Бугрим В.

**Виденье государственности, соборности, казачества Украины
в творчестве и деятельности Тараса Шевченко**

В статье представлено виденье Т. Шевченко государственности и соборности Украины, главными факторами которых он считал украинское казачество и казацкое государство (гетманат). Об этом Кобзарь убедительно высказался в своих произведениях "Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Гайдамаки. Свято в Чигирині", "Чигрине, Чигрине", "Стоїть в селі Суботіві...", "І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє", "Заповіт".

Ключевые слова: Украина, Т. Шевченко, государственность, соборность, казачество, борьба, гетманат.

Bygrim V.

**Vision of the statehood, the unity, the cossacks of Ukraine
in the creative works and activity of Taras Shevchenko**

The article deals with the Taras Shevchenko's vision of nationhood and unity of Ukraine, the main factor, which he believed Ukrainian Cossacks and Kozak state (Hetmanate). This is confirmed by his works "Night of Taras", "John Horseshoe", "Gaydamaki", "Holiday in Chyhyryn", "Chyhyryn, Chyhyryn", "Standing in the village Subotiv ... "" And the dead and the living, and my nonborn fellow in Ukraine not in Ukraine my friendly letter" in " Testament."

Keywords: Ukraine, Shevchenko, nationhood, unity, Cossacks struggle, Hetmanate.